

ՎԵՐԻՆ ԱԳՈՒԼԻՍԻ ԵՒ ՇՐՋԱԿԱՅՔԻ

Հայերէն ձեռագրերը

(Համնոստ նկարագրութիւն եւ յիշատակարաններ)

Շարունակութիւն *)

8.

ՄԱՏԵՍՆ ԽՈՐՀՐԴՈՅ ՍՐԲՈՅ ՊԱՏԱՐԱԳԻ.

Թ՛թք՝ 26 երկս.

26—27 սմ. × 18 սմ., կշկ. մզղ. բլգ. թւգ. ՌՁԾԴ (=1154 1705), Օղուերձու գիւղ**). գրիչ՝ Եփրեմ քահանայ:

Սկզբից և վերջից երկերկու թերթ պարապ. — գրած 4 զոյն թանաքով (սև, կարմիր, երկնազոյն, ոսկեզօծ):

2բ. Խաչելութեան պատկեր.

3ա. Ոսկեզօծ. գեղանկար դրուագ.

16ա. Եպիսկոպոս պատարապչի պատկեր.

24ա Վերջ խորհրդոյ պատարապի.

— «Այլ աղաւթք որ ասի նախ քան զճաշակելն ի բանից թումայի առաքելոյն—Մարմին քոյ անապական լիցի ինձ ի կեանս...»:

Ծան. — խորհրդատետրիս խրատներում յիշատակութիւն չկայ սրբասացութեան մասին:

25ա. Յիշատակարան.

«Փառք պատիւ...»

Ա՛րգ՝ և ես աղայ Սուլթան ամուսին խօջայ հայրապետին նաև ես գուլի, ամուսին խօջայ նասիպին, և երկուքս միարանութ՝ ստացանք զայս ս՛ք պատարագամտոյց գիրքս ի հալալ արդեանց մերոց, յիշատակ մեզ և ծնօղաց, որդւոց և դստերաց մերոց և ետունք ի գուռն ս՛ք Ստեփանոսի նախավկային որ է հովանի և պահապան գեղջիս մերոյ օղուերձու ի ձեռն քահանայից մերոց տէր գէորգին, թէր յովանէսին, տէր արեքսանին, տէր նահապետին, տէր մարգարին, տէր զուկասին, զտէր մինասին, և զտէր եփրեմին, գծողի և ծաղկողի զբոյս, և որք յսպակայն գալոց են քահանայք, սրբանուէր պատարագիւնք. — վասն որոյ աղա-

*) Տես. Արարատ, 1914, ղեկտ.

**) Ստեփանոս նախավկայի վանքի մօտերը, պարսկական հողի վրայ:

չեմք զձեզ, զի ի ժամ աղօթիցն զոր բազկատարած պատարազն մատուցանէք, յիշեսլիք զգուլիս և զաղա սուլթան աղախինքս ձեր զի մասն և բաժին լիցի մեզ ձերոց ս՞ր պտտարագացն: ամէնու եւ ես նուաստ եփրեմ անարժան քանանայ տեսի զփափագ բարեպաշտօն և երկիրդած և աստուածասէր կանանցն, աղա սուլթանին, և գուլուն, յանձն առեալ գրեցի զայս մատեանս խորհրդոյ սրբոյ պատարագի, ի թուահանիս մեր հազար հարեր Թ և Դ (==1154, 1705) ՚ի, յամսեանն յունիսի Իէ: (==27) աւարտ եղև, ի հայրապետութեան Թան Նահապետի, որ յայսմ ամի փոխեցաւ առ Քրիստոս, և եպիսկոպոսին մերոյ ստաթէի սուրբ առաքելոյ տեան Յովասափի աստուածաբան վարդապետի և քաջ հոգեւորի: Եւ ես յիշել աղաչեմ զձեզ զեփրեմ գծօղս, զի և զուք յիշեալ լիջիք ի գիրն կենաց. ամէն: Հայր մեր որ յեր՞ն:

9.

I. ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ. (Սիմէոն վրդ. Զուղայեցւոյ).

II. ՏՐԱՄԱՐԱՆՈՒԹԻՒՆ. (հեղ. 2).

III. ՄԻ ՔԱՆԻ ԱՇԽԱՐՀԱԳՐԱԿԱՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ. ՀԱՆԵԼՈՒԿՔ ՆԵՐՍԻՍԻ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՒՂԻԿՈՍԻ.

Թթք՝ 189.

16 x 12. կշկ. թղթ. նօարգ. թւկ. գրչ. ? գրթ. տեղ. ?.

Բազկացած երեք մասից, իւրաքանչիւր մասի գրչութիւնն առանձին մարդու, ինչպէ՞ս և թուղթը տարբեր. հաւանօրէն 3 առանձին ձեռագրեր են ի մի կազմած:

Էջ 55ր. վերջ քերականական մասի, բայց կիսատ մնացած.

170ր. վերջ տրամաբանութեան.

189ր. վերջ հանելուկների. կիսատ:

Յիշատակարաններ չկան. միայն տրամաբանութեան վերջում, (էջ 170ր.) գրուածքի շարունակութեամբ,

«Եւ արդ՞ աւարտ եղև տրամաբանութեան, զի երեք գլուխքն, այսինքն՝ պարզառութիւնն, շարամանութիւնն, և շարաբանութիւնն յանգ ելին: Եւ զիտելի է զի նախապազափար տրամաբանութեանս է յարիստոտէլէ, բայց ածանցի ալ և ալ շարադրութեամբ աւելորդութեամբ և պակասութեամբ վասն զիւրընկալութեան և պիտանաւորութեան, զի շարադրութիւն իմն անցեալ ի լեզուէ իմեքէ յալ իմն լեզու, տարաձայնութիւն ըստ շարադրութեանն երևի. Իսկ ըստ նոյն լեզուի շարադրեալն թէպէտ և դժուարք իցեն, անընտելք ոչ երևին. վասն որոյ ըստ կարի մերում շարադրեցաք ըստ լեզուի մերում հայկազնեայց:

Փանք Քրիստոսի յուսոյն մերում հաւատացելոցս, որ տայ ճարտարութիւն ճշմարտարան տրամարանողաց:»

10.

ՄՈՏԵԱՆ ՈՂԲԵՐԳՈՒԹԵԱՆ ԳՐԻԳՈՐԻ ՆԱՐԵԿԱՅ ՎԱՆԻՑ ՎԱՆԱ-
ԿԱՆԻ.

ԹԹՔ՝ 301. Երկսիւն.

Երկարութիւն՝ 20—21 սմ. լայն. 16 սմ., կաշեկազմ. մազա-
ղաթ. բոլորագիր. թւկ. գրչ. ՊԿԶ=866. 1417. ՂԲԻԺ, Գրիչ՝ Քրիս-
տոստուր կրօնաւոր (արեղայ). գրչթ. տեղ՝ Քեմճակի Ս. Աստուա-
ծածնի վանք:

1—3ա. Յանկ բովանդակութեան. «Պատճէն ի ցուցանել
զնշնւր ճառերսն վ՛ս զիւրս գաաննելոյ».

3բ.—«Բանք նշանաւորք (Գլ. ԺԲ, ԻԷ, ԻԸ, ԼԳ, ԼԴ, ԽԸ, ԾԳ,
ՀԵ, ՀԷ. Զ, ՂԲ, ՂԳ), որ ի գիրս յայս»: «Զնուաստ հոգս զՔ՛ստուր
կրանաւոր: Եւ ստացաւոյն գմաղաքիա կրանաւոր յիշեսջիք ա-
ղաւթիւք առ Ք՛ս»:

4ա. Դրունք յոքնաթախանձ բանից աւգտակարաց . . . . .
ի խնդրոյ հայցմանց Հարց միանձանց եւ բազմաց անաստակա-
նոց: Ասացեալ մատեան ողբերգութեան Գրիգորի Նարեկայ վա-
նից վանականի հոգեմատեան հեռորի և Հայոց փիլիսոփայի. ի
խորոց սրտից խաւք ընդ Ա՛յ»:

4բ. պարագ. 2 թերթ պակաս. պակասում է առաջին գլխի
սկիզբը՝ մինչև «. . . բուրեայ խունկ հաճոյական . . .» (5ա).

71ա. Ստորև կայ հետեւալ ծանօթութիւնը. «Զշեշտերն յա-
ղագս եղանակի եղի՝ որ ոտնաչափն ուզորդ գայ եւ ի գոյնն՝ զի
լալիք է:» (Գլ. ԻԶ).

192ա. «Ո՛վ սուրբք Ա՛յ որք աղաւթէք լուսաիղձ մատենի
զոգորմելիս եւ զանարժան Ք՛ստուր կրանաւորս և ստացաւ ս՛ք.
կտակիս Մաղաքիա կրօնօրն յի՛շ. ի Ք՛ս»:

214ա. Ստորև «բան իւթանասներորդ հինգերորդ». նոյնպէս
էջ՝ 216ա ում:

237ա. Լուսանցքում նկարուած է մի հրեշտակ:

297ա. Վերջին (ՂԵ) գլուխն աւարտում է և ապա գալիս է.
«Վարք սրբոյ Առնն Ա՛յ Գրիգորի Նարեկացւոյ»:

Ուղղագրթ.—Երբե-ի փոխարէն երբե, ինչպէս ամենահին ձե-
ռագրերում:

299ր. Յիշատակարան գրչի. «Փառք, պատիւ...

Որ ետ կարողութիւն ապիկար ծառայիս և զաւրացոյց զմասունս բազկիս և հասոյց յաւարտ այսմ հոգէնուազ մատենիս: Արդ եղև զբաւ զընութեանս ըստ հոլովման շրջագայութեան ամաց թվակի, սողանազեան ազինս արեթական տուժարի երկեակ քառքից հարիւրոց եւ տասանց վեցից և թուոց վեցից յաշխարհս հոնաց որ կոչի Ղըրիմ: Ի հայրապետութեան տեառն գրիգորի և մերոյ արքեպիսկոպոսին տէր կիւրեղին: Ձեռամբ թարմատար և փցուն գրչի Քստուր պիտականուն կրանաւորի: Ընդ հովանեաւ հոշակաւոր երկնահանգէտ և սուրբ ուխտիս որ կոչի Քեմճակի վանք, յանուն կենսակիս մօրն լուսոյ սուրբ աստուածածնին, և առ հանգստարան երջանիկ և սուրբ հօրն մերոյ խաչաչարչար խոսաճարակ մեծ ճշնաւորին Քրիստոսի և տիեզերալոյս աւետիք վարդապետին յոյժ վայելուչ զուարթատեսիլ և տրամահալած լեառնային և դաշտային ծովաճայեաց: Արդ այսմ հոգեպատում սուրբ կտակիս և աստուածարանեալ սուրբ մատենի, հոգէնորոզ և արտաւարածին, այսահալած և յըութիչ ցաւոց, լուսաւորիչ հոգւոց և փարատիչ խաւարային խորհրդոց, խորտակիչ ամբարտաւանութեանց և վարժիչ նուաստախոհութեանց, ցանկացաւ եղև սրբասնեալ և կուսակրան քահանայն Մաղաքիա (մի յետին գրիչ, ապրած ՌՃԻ-ին (1671) փոխել է Յոնանի) և ըստացաւ զսարգեանց իւրոց ի վայելուցի անձին իւրոյ և հրահանգ և վարժիչ հոգւոյ և մտաց և յիշատակ ձեռագրաց իւրոց (նոյն յետին գրիչը ջնջել և իր կողմից աւելացրել է. «Յօջայ փիբրումին և մարիամին, և եղբարց իմոց Հախնազարին, Հայրապետին, Թէոդորոսին, Անդրէասին, Ստեփաննոսին, Մկրտչին և ամենայն ընտանեաց իմոց») Որք հանդիպիք ամա կարգալով կամ աւրինակելով յիշեսցիք ի մաքրափայլ յաղաթս ձեր զՄաղաքիա արեղայն դատացաւ գրոցս, և զձնաւզսն իւր և զամենայն արեան մերձաւորան: Եւ զիս զանպիտան զձողակս զքրիստուր արեղայն և զիման ամենայն: Յիշեսցիք և զշնորհաւ աւրինակիս, զսարգիս կրանաւոր սպասաւոր սուրբ նշանինս... (ջնջուած): Եւ զուրք յիշեալ լիջիք ի Քրիստոսէ Աստուծոյ մերոյ, որ է աւրհնեալ յաւիտեանս. ամէն:»

(Միկնոյն յետին գրչից):

«Եւ յորժամ ստացայ զսա, էր թուականն Հայոց ՌՃԻ.

299ր. «Արդ ես խօջայ փիբրումս ստացայ զսուրբ գիրքս որ կոչի նարեկ ի հալալ արդեանց իմոց առ ի վայելումն որդւոյն իմոյ տէր յոհանին, և յիշատակ ի դուռն թումայի սուրբ առաքելոյն: Մի որ իշխեսցէ հանել և կամ վաճառել զսա ի դրանէ սորին: Եւ որք յանդգնին, զբաժակն յուրայի արրցեն:»

Չեռազրի սկզբում մի երրորդ գրչից.

«յիշակ է նարեկս մեղրեցի յոհննէս վարպին (վարդապետին?) որ ետ ի դուռն սք վանցն թոյմայի Առքլյն օվ ոք որ քնթեանու միոյ բերիւ ողորմի ասէ եւ դուք յիշեալ լիչիք Առաջի Գ՛սի Ա՛յ մերոյ... 44 յոլիս 10 Տին (իմա 18-ին) գրցւո»

Մ. վարդ. Մախուղեանց

Շարունակիկ

Ս. ՆԱԶԱՐԵԱՆՅԻ ՆԱՄԱԿՆԵՐԸ.

(Գրուած Վերին-Ազուլեցի Մելքոն Փանեանցին)

36.

Թիֆլիս, 21 մարտի 1871.

Իմ ազնիւ և պատուական բարեկամ

Մելքոն Փանեանց,

Անն անցանու մեն երկու երկար ու ձիգ ամիաներ, որ ես ոչինչ լուր ստաղած չեմ Ձեզանից: Ձգիտեմ, ինչ է պատահած. հրպիսի պատճառի բնծայեմ Ձեր այսքան բաղմամբամանակեայ լուսթիւնը: Ես դրեցի Ձեզ իմ վերջին նամակը անդեալ յունուարի 20-ից յետոյ¹⁾, մի քանի օր այն պատասխանական թղթից յետոյ, որ 19-ին արձակուեցաւ այս տեղից առ պ. Դիրեքտօր Նիկոլայ Դաւիդովիչ Դելեանովին:

Իմ առ Ձեզ նամակի մէջ յայտնած եմ Ձեզ պ. Դելեանովին ուղարկած պատասխանական նամակիս պարունակութիւնը, որ բոլորովին ստորասական է, այսինքն նամածայն այն նամակագրութեանը, որ եղած էր յառաջուց պ. Քանանեանի և իմ մէջ, թէ ես պատրաստ եմ յանձն առնուլ ինձ առաջարկած պաշտօնը ի վերայ հիման նորա յայտնած պայմաներին, ինդրելով միայն, որ Խնտիտուտի մեծաւորքը մարդասիրութեամբ ուշադիր ինելով իմ չքաւորութեանը և հետաւոր տեղափոխութեանս ծանր ծախքերին, այլ և վերստին տնակարգութեանս պիտոյքին Մոսկուայի մէջ, չնորհեն ինձ փոքր ինչ օժանդակ հնարք—600 ման.—բայց մինչև այժմ ոչինչ կողմից պատասխան չունիմ: Ձիս զարմացնում է մանաւանդ Ձեր անօրի-

1) Անշուշտ, խօսքը 1874 թ. փետր. 2 նամակի մասին է: որ մենք գրել ենք № 33-ի տակ: Փանեանցի ստացած բոլոր նամակները №№-ի տակ են դրւած իրենց ստացման ժամանակի համաձայն: № 33 նամակին անմիջապէս հետեւում է այս նամակը. Յունուարի 20-ից մինչև փետր. 2-ը դրւած ուրիշ նամակ չկայ: Յ. Տ. Յակ.